

позицію спроможний оцінити не лише захисник та обвинувачений, а також, що не менш важливо, і потерпілий.

Ураховуючи особливості тактики допиту потерпілого в судовому засіданні, прокурор повинен продемонструвати чіткість і послідовність запитань: неупередженість своєї позиції, толерантність, коректність та офіційність, повагу до суду, усіх учасників процесу, передусім потерпілого; доступну форму розмови; упередження для допитуваного потерпілого дискомфортної ситуації; повноту й вичерпаність з'ясування всіх спірних питань. Тобто своєю поведінкою прокурор схиляє потерпілого до правдивих показань.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Благодир В.С. Доказування в судових стадіях кримінального процесу у справах про одержання хабара : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 / В.С. Благодир. – Ірпінь, 2012. – 231 с.
2. Веселков К.В. Проблемы психологии формирования показаний потерпевшего и особенности тактики его допроса на следствии: по конкретным категориям дел : автореф. дис. ...

канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 / К.В. Веселков. – Краснодар, 2002. – 23 с.

3. Ворожцов С.А. Обеспечение процессуальной безопасности потерпевшего и свидетеля / С.А. Ворожцов // Российская юстиция. – 1996. – № 11. – С. 23–26.
4. Глазырин Ф.В. Изучение личности обвиняемого и тактика следственных действий : [учебное пособие] / Ф.В. Глазырин. – Свердловск : Изд-во СЮИ, 1973. – 156 с.
5. Закаатов А.А. Тактика допроса потерпевшего / А.А. Закаатов. – Волгоград : Изд-во: Волгогр. гос. ун-та., 1976. – 25 с.
6. Костицкий М.В. Судовая психология : [навч. посіб.] / М.В. Костицкий, В.Я. Марчак, О.К. Черновський, А.В. Федина. – Чернівці : Чернів. нац. ун-т, 2013. – 498 с.
7. Михеєнко М.М. Кримінальний процес України / М.М. Михеєнко, В.Т. Нор, В.П. Шибіко. – 2-ге вид., перероблене і доповнене. – К. : Либідь, 1999. – 536 с.
8. Міщенко С.М. Процедура судового розгляду / С.М. Міщенко // Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2 т. / [С.М. Блажівський, Ю.М. Грошевий, Ю.М. Дьомін та ін.]; за заг. ред. В.Я. Тація. – Х. : Право, 2012–. – Т. 2. – 2012. – С. 66–123.
9. Черновський О.К. Психологічні особливості особистості потерпілого у кримінальному процесі / О.К. Черновський // Юридичний часопис НАВС. – 2013. – № 2. – С. 220–225.
10. Кримінальна справа № 1-57/2010р. // Архів Залізничного районного суду м. Львова. – 2010.

УДК 343. 131

МІСЦЕ ПРИНЦИПУ НЕДОТОРКАНОСТІ ПРАВА ВЛАСНОСТІ У СИСТЕМІ ПРИНЦИПІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ УКРАЇНИ

Музиченко О.В., здобувач
кафедри кримінально-правових дисциплін
факультету права та масових комунікацій
Харківський національний університет внутрішніх справ

Стаття присвячена дослідженню позицій науковців щодо визначення місця інституту права власності у системі права та місця принципу недоторканності права власності у системі принципів кримінального процесу України.

Ключові слова: інститут права власності, недоторканність права власності, принцип кримінального процесу, кримінальне провадження.

Статья посвящена исследованию позиций ученых относительно определения места института права собственности в системе права и места принципа неприкосновенности права собственности в системе принципов уголовного процесса Украины.

Ключевые слова: институт права собственности, неприкосновенность права собственности, принцип уголовного процесса, уголовное производство.

Muzychenko O.V. PLACE OF THE OWNERSHIP IMMUNITY PRINCIPLE IN THE SYSTEM OF THE CRIMINAL PROCEDURAL LAW OF UKRAINE

The article devote to position of research worker in reference to the definition of space institute of ownership in the system of law and the principle of inviolability of property rights in the system of the principles of criminal procedure of Ukraine.

Key words: institute of ownership, inviolability of property rights, principle of criminal procedure, criminal proceedings.

Постановка проблеми. Україна є демократичною, соціальною, правовою державою. У зв'язку з цим особливої актуальності в українському суспільстві здобула концепція громадянського суспільства, як необхідна передумова для побудови правової держави.

Громадянське суспільство є основою для правової, демократичної, соціальної держа-

ви, організовує і впорядковує суспільство, гарантує його безпеку і захист [1, с. 54].

Однією з основних категорій громадянського суспільства є власність. Загальноприйнято, що більшість вітчизняних та зарубіжних вчених, правових та політичних мислителів виокремлюють власність як необхідну умову становлення громадянського суспільства.

Зокрема, на думку Дж. Локка, підґрунтям суспільства, у тому числі і громадянського, є власність. Ж.-Ж. Руссо безпосередньо пов'язував появу громадянського суспільства з формуванням приватної власності. За Гегелем, громадянське суспільство – це сфера егоїстичних потреб та інтересів, його економічною основою є приватна власність [1, с. 23-24].

Аналізуючи значення інституту власності С.С. Алексєєв зазначав, що: «...у громадянському суспільстві людина обов'язково повинна бути носієм власності – такої, що дає людині опору в житті, забезпечує їй самостійне існування і яка внаслідок цього дає людині становище особи, незалежної від влади, і, більш того, здатної за наявності інших передумов набувати по відношенню до влади імперативні публічні повноваження» [2, с. 650].

У зв'язку з вищезазначеним охорона та захист власності є важливою функцією держави, яка повинна забезпечувати вільне користування майном, а також гарантувати недоторканність власності у будь-якій сфері суспільних відносин, зокрема і в кримінальних процесуальних правовідносинах. Однак створення громадянського суспільства та становлення правової держави неможливе без реформування всіх галузей права. Тому проведення в Україні судово-правової реформи, стратегічний курс держави на європейську інтеграцію вимагають наповнення новим змістом положень вітчизняного кримінального процесуального законодавства та приведення його у відповідність зі світовими і європейськими стандартами. Для кримінального процесу це означає розробку та уточнення основоположних принципів, на яких буде побудовано кримінальні процесуальні правовідносини.

У такому контексті звернення до дослідження питання щодо визначення місця принципу недоторканності права власності у системі принципів кримінального процесу України є надзвичайно актуальним, має важливе як теоретичне, так і практичне значення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Переважна більшість досліджень щодо теоретичних та практичних проблем власності, зокрема і недоторканності права власності, проведена науковцями у галузі цивільного права. Так, зазначені питання розроблялися М.М. Агарковим, С.С. Алексєєвим, В.П. Грибановим, О.С. Іоффе, В.П. Камишанським, І.П. Куліковою, В.А. Мікрюковим, Т.О. Мечетиною, Є.О. Мічуріним та ін.

У науці кримінального процесу дане питання розглядається у працях Ф.Н. Багаутдінова, О.В. Верховгляд-Герасименко, Г.М. Куцкір, В.Т. Нора. Однак місце принципу недоторканності права власності у системі принципів кримінального процесу України не піддавалося окремому дослідженню в юридичній літературі.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є обґрунтування власної позиції щодо місця принципу недоторканності права власності у системі принципів кримінального процесу України.

Вклад основного матеріалу дослідження. Відносини власності, а отже і недоторканність

права власності, врегульовані нормами різних галузей права, зокрема: міжнародного, конституційного, адміністративного, цивільного, сімейного, господарського, земельного, кримінального, кримінального процесуального тощо. Тому важливим завданням є визначення місця принципу недоторканності права власності в системі принципів кримінального провадження України. Одночасно з метою повного дослідження даного питання перш за все необхідно визначити місце інституту права власності у системі права, оскільки останній співвідноситься з принципом недоторканності права власності як ціле та частина.

Юридична наука інститут права власності традиційно відносить до цивільного права. Однак така точка зору є необґрунтованою, оскільки відносини власності неприпустимо зводити лише до одного виду суспільних відносин. Така позиція науковців могла скластися у зв'язку з тим, що донині немає єдиного підходу щодо визначення поняття «інститут права». Зокрема, у підручнику «Теорія держави і права. Академічний курс» за редакцією О.В. Зайчука, Н.М. Оніщенка надано таке визначення інституту права: «Інститут права – це сукупність відокремлених, взаємопов'язаних правових норм, що утворюють частину галузі права та регулюють певну сторону однорідних суспільних відносин». Також у вищезазваному підручнику вказується на таку властивість інституту права, як галузевість (створюється із норм, що належать лише до певної галузі права). [3, с. 388]. На думку Л.І. Спиридонова, інститутом права є група юридичних норм, регулюючих в межах галузі права окремий вид суспільних відносин [4, с. 170]. В.О. Котюк стверджує, що правовий інститут – це окрема група правових норм, які врегульовують найбільш однорідні суспільні відносини в самій галузі права і тісно пов'язані між собою [5, с. 36]. Д.А. Керімов правовий інститут визначав як сукупність правових норм відповідної галузі права, що регулюють із деталізацією, що вимагається, типове суспільне відношення [6, с. 300]. В.А. Четвернін наводить таку дефініцію правового інституту: «група правових норм, які врегульовують відповідний вид суспільних відносин у межах галузі права; самостійний підрозділ галузі права» [7, с. 372]. Як зазначав В.С. Якушев, правовий інститут – це заснована на законі сукупність норм, які призначені врегульовувати в межах предмета певної галузі права відповідні відносно самостійні суспільні відносини, а також пов'язані з ним похідні відносини [8, с. 67]. А.Ф. Черданцев зазначає, що правовий інститут – це сукупність правових норм, яка утворює уособлену частину галузі права. Відповідно, галузь права – частина системи права, а правовий інститут – частина галузі права. Якщо галузь права регулює певний род суспільних відносин, то інститут – певний вид відносин всередині даного роду [9, с. 237].

Виходячи з наданих вище визначень можна зробити висновок, що певний інститут права може існувати тільки в окремій галузі права. Разом з тим такий висновок є хибним. Інсти-

тут права може складатися із правових норм різних галузей права. Слушною з цього приводу є позиція С.С. Алексєєва, який стверджував, що інститут права – це відокремлена група юридичних норм, які врегульовують суспільні відносини конкретного виду. Він стверджував, що інститути права можуть бути галузевими та міжгалузевими [10, с. 305]. Такої ж позиції дотримуються Л.С. Явіч та А.І. Корольов визначаючи інститут права як об'єктивно відокремлену всередині кожної галузі або декількох галузей права сукупність взаємопов'язаних юридичних норм, об'єднаних спільністю регулювання конкретного виду суспільних відносин [11, с. 257].

На думку І.В. Гоймана-Калінського, інститут права – це основний елемент системи права, представлений сукупністю правових норм, що регулюють однорідну групу суспільних відносин [12, с. 146]. У підручнику «Загальна теорія права» за редакцією С.А. Піголкіна під інститутом права розуміють систему взаємопов'язаних норм, що регулюють відносно самостійну сукупність суспільних відносин чи які-небудь їх компоненти, якості [13, с. 180]. Ю.С. Шемшученко зазначає, що інститут права – це група взаємопов'язаних юридичних норм, що регулюють окремий вид суспільних відносин; елемент системи права [14, с. 701]. О.Ф. Скакун зазначає, що інститут права – це система відносно відокремлених від інших і пов'язаних між собою правових норм, які регулюють певну групу (вид) однорідних суспільних відносин [15, с. 248]. Також О.Ф. Скакун зазначає: «Інститути права можуть складатись з правових норм різних галузей, бути міжгалузевими. Головне призначення інститутів права – у межах своєї групи однорідних суспільних відносин забезпечити суцільне, відносно закінчене регулювання» [15, с. 248]. З позицією вищезазначених науковців варто погодитися.

Отже, наведемо позиції деяких науковців щодо місця інституту права власності у системі права. На думку О.С. Яворської, інститут права власності є комплексним, міжгалузевим інститутом, основою якого є норми цивільного права [16, с. 15]. Слушною з цього приводу є думка С.М. Скриль, яка зазначає: «...незважаючи на те, що традиційно право власності, в тому числі право приватної та право публічної власності, є центральною категорією цивільного (приватного) права, загальноновизнаним стало твердження про те, що юридичний феномен власності проявляється у всій системі національного права. Різні галузі права впливають на відносини власності неоднаковим чином залежно від особливостей свого предмета і методу правового регулювання, що дозволяє вести мову про конституційно – правовий, цивілістичний, господарсько – правовий, фінансовий та інші елементи міжгалузевих інститутів права власності» [17, с. 11]. Е.А. Суханов вказує на те, що відносини власності регулюються нормами різних галузей права, зокрема: конституційні, цивільні, адміністративні та кримінально-правові. Він зазначає, що сукупність правових норм, які регулюють відносини власності мають комплексний, міжгалузевий

характер, хоча їх ядро, безсумнівно, складають норми цивільного права [18, с. 16-17]. Такої ж позиції дотримуються В.Д. Мазаєв, О.Ф. Скакун, Б.Н. Алеїніков тощо [19, с. 29; 15, с. 248; 20, с. 89-108].

Отже, на основі вищезазначених позицій науковців можна зробити висновок, що інститут права власності є міжгалузевим інститутом, а принцип недоторканності права власності – міжгалузевим принципом права. Зокрема, на думку Г.М. Куцкір, недоторканність права власності необхідно розуміти як міжгалузеву процесуальну засаду судочинства [21, с. 8].

Вважається, що більш правильним було б визначити інститут права власності як загальний інститут, який поширюється на усі галузі права. У свою чергу, міжгалузевий інститут права поширюється на декілька галузей права, але не на всі. Така ситуація обумовлена тим, що в теорії права немає єдиної точки зору щодо класифікації інститутів права за сферою їх поширення. Зокрема, О.Ф. Скакун, П.М. Рабінович, здійснюючи класифікацію інститутів права за таким критерієм, як сфера поширення, виділяють лише галузеві та міжгалузеві інститути [15, стор. 248; 22, с. 120]. О.В. Зайчук та Н.М. Оніщенко вказують на такі види інститутів права:

1) загальні інститути – ті, що формулюють загальні принципи та положення (з них створюються загальні частини кодифікованих нормативно-правових актів);

2) змішані – ті, що створюються на межі галузей права;

3) комплексні – ті, що є складовими елементами комплексних галузей права. Також, виділяють інститути конституційного, адміністративного, цивільного, кримінального права тощо, матеріальні та процесуальні [3, с. 388].

Разом з тим вищезазначені науковці не згадують про загальноправові інститути, які представлені у всіх без виключення галузях права, тоді як норми міжгалузевих інститутів права поширюються на декілька галузей права, але не на всі.

Таким чином, інститут права власності є загальноправовим інститутом як для кримінального процесуального права, так і для будь-якої іншої галузі права.

Отже, визначивши місце інституту права власності у системі права, необхідно визначити місце принципу недоторканності права власності у системі принципів кримінального процесу України.

У загальній теорії права принципи права традиційно поділяють на загальні, міжгалузеві, галузеві та принципи окремих правових інститутів [23, с. 105-106; 24, с. 262-263; 25, с. 155-156; 26, с. 57] або загальні, міжгалузеві, галузеві, підгалузеві, принципи інститутів і субінститутів [27, с. 54].

Не вдаючись до детального вивчення різноманітних класифікацій системи принципів кримінального процесуального права, зазначимо лише, що в науці кримінального процесу немає єдиної позиції з цього приводу.

Зокрема, на думку М.М. Михеєнка, В.Т. Нора, В.П. Шибіка, І.В. Басистої, В.І. Галаган та Ж.В. Удовенко, система принципів кри-

мінального процесу складається з конституційних та інших [28, с. 35; 29, с. 20-34]. І.Л. Беспалько виділяє принципи кримінального процесу залежно від сфери застосування: загальноправові, міжгалузеві та галузеві [30, с. 46]. Автори підручника з кримінального процесу зазначають, що найбільш прийнятною є класифікація принципів кримінального провадження залежно від їх поширюваності стосовно галузей права на загальноправові, загальнопроцесуальні та кримінальні процесуальні [31, с. 63]. Схожою є позиція М.А. Погорецького, який вважає, що система принципів повинна являти собою трирівневе утворення та складатися із загальноправових, міжгалузевих та спеціальногалузевих принципів [32, с. 245].

Висновки. Виходячи з аналізу поглядів науковців щодо місця інституту права власності у системі права, а також місця принципу недоторканності права власності в системі принципів кримінального процесу України, вважаємо за необхідне віднести принцип недоторканності права власності до загальноправових принципів права.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Громадянське суспільство і права людини : матеріали міжнар. наук.-практ. семінару, м. Харків, 9 груд. 2010 р. / редкол.: Ю.П. Битяк, І.В. Яковюк, Г.В. Чапала. – Х. : НДІ держ. буд-ва та місц. самоврядування, 2010. – 251 с.
2. Алексеев С.С. Право: опыт комплексного исследования / С.С. Алексеев. – М., 1999. – 712 с.
3. Теорія держави і права. Академічний курс : підручник / За ред. О.В. Зайчук, Н.М. Оніщенко. – К. : Юрінком Інтер, 2006. – 688 с.
4. Спиридонов Л.И. Теория государства и права. – М., 1996. – 304 с.
5. Котюк В.О. Основы держави і права : навч. посіб. для абітур., студ., учнів сер. шкіл і ліцеїв / В.О. Котюк. – К. : Вентури, 1997. – 224 с.
6. Керимов Д.А. Философские проблемы права / Д.А. Керимов. – М., 1972. – 472 с.
7. Четвернин В.А. Правовой институт / В.А. Четвернин // Юридическая энциклопедия / отв. ред. Б.Н. Топорнин. – М. : Юрист, 2001. – 1272 с.
8. Якушев В.С. О понятии правового института / В.С. Якушев // Правоведение. – 1970. – № 6. – С. 62-69.
9. Черданцев А.Ф. Теория государства и права : учебник для вузов. – М. : Юрайт-М, 2001. – 432 с.
10. Алексеев С.С. Теория государства и права : учеб. для вузов / С.С. Алексеев, С.И. Архипов, Г.В. Игнатенко. – 3-е изд., перераб. и доп. – М. : Норма, 2004. – 484 с.
11. Теория государства и права : учебник / Отв. ред.: Королев А.И., Явич Л.С. – Л. : Изд-во Ленингр. Ун-та, 1982. – 382 с.
12. Гойман-Калинский И.В. Элементарные начала общей теории права : учебн. пособие / И.В. Гойман-Калинский, Г.И. Иванец, В.И. Червонюк. – М. : Право и закон, 2003. – 544 с.
13. Общая теория права : учеб. для юрид. вузов / Ю.А. Дмитриев, И.Ф. Казьмин, В.В. Лазарев и др.; под ред. С.А. Пиголкина. – 2-е изд., перераб. и доп. – М., 1995. – 384 с.
14. Шемшученко Ю.С. Юридична енциклопедія : в 6 т. / Ю.С. Шемшученко. – К. : Українська енциклопедія, 1999. – Т. 2. – 741 с.
15. Скакун О.Ф. Теорія держави і права : підручник. / Пер. з рос. – Харків : Консум, 2008. – 656 с.
16. Яворська О.С. Правове регулювання відносин власності за цивільним законодавством України : навчальний посібник. – К. : Атіка, 2008. – 256 с.
17. Скрыль С.М. Конституционно – правовые проблемы институционализации права собственности в Российской Федерации [текст] : автореф. дис. ... на соиск. учен. степ. канд. юрид. наук (12.00.02) Скрыль Светлана Михайловна ; ГОУ ВПО «Южно-Уральский государственный университет». – Челябинск, 2010. – 27 с.
18. Суханов Е.А. Лекции о праве собственности. – М. : Юрид. лит., 1991. – 240 с.
19. Мазаев В.Д. Понятие и конституционные принципы публичной собственности. – М., 2004. – 95 с.
20. Алейников Б.Н. Институт права собственности и социальное государство в России. – СПб. : Издательство юридического института, 2008. – 348 с.
21. Куцкір Г.М. Засада недоторканності права власності: поняття, зміст і реалізація у кримінальному провадженні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Національний університет «Одеська юридична академія». – Одеса, 2015. – 20 с.
22. Рабінович П.М. Основы загаліної теорії права та держави : навч. посібн. / П.М. Рабінович. – К. : Атіка, 2001. – 176 с.
23. Алексеев С.С. Проблемы теории права. Курс лекций в 2-х т. Т. 1. – Свердловск : Изд-во Сверд. юрид. ин-та, 1972. – 396 с.
24. Алексеев С.С. Общая теория права. Курс лекций в 2-х т. Т. 1. – М. : Юрид. лит., 1982. – 360 с.
25. Явич Л.С. Общая теория права. – Л. : Изд-во Ленинградского ун-та, 1976. – 298 с.
26. Свердлык Г.А. Принципы советского гражданского права. – Красноярск : Изд-во Красноярск. ун-та, 1985. – 200 с.
27. Мирошникова Н.И. Механизм осуществления субъективных гражданских прав. – Ярославль : ЯрГУ, 1989. – 82 с.
28. Михеєнко М.М. Кримінальний процес України : [підруч.] / Михеєнко М.М., Нор В.Т., Шибіко В.П. – 2-ге вид., переробл. і доповн. – К. : Либідь, 1999. – 536 с.
29. Басиста І.В. Кримінальний процес України : [навч. посіб.] / Басиста І.В., Галаган В.І., Удовенко Ж.В. – К. : Центр учбової літератури, 2010. – 458 с.
30. Беспалько І.Л. Система принципів кримінального процесу та проблема їх класифікації : монографія / І.Л. Беспалько. – Х. : Вид-во «ФІНН», 2011. – 216 с.
31. Кримінальний процес : підручник / Ю.М. Трошевський, В.Я. Тацій та ін. ; за заг. ред. В.Я. Тація. – Х. : Право, 2013. 824 с.
32. Погорецький М.А. Новий КПК України повинен ґрунтуватися як на європейських стандартах, так і на національних традиціях / М.А. Погорецький // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). – 2010. – № 23. – 300 с.